

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Fark Yaratıcılar Program Metni: Prof. Dr. Mustafa Sarı (25 Ekim 2009)

Alan: Çevre ve Ekonomik Kalkınma

Yer: Van

Yemyeşil dağların arasından, tarihi köprülerin altından, buz gibi akarsular çağlıyor. Hepsinin yolculuğu Van gölünün mavi sularına doğru...

Ve bir balık, akarsuların akışına karşı, doğanın yönüne inat, suyun tersi yönünde gitmeye çalışıyor. Kayaları aşmaya, akarsuyun debisini karşı koymaya çalışarak, suyun kaynağına doğru binbir güçlüklerle ilerliyor.

İşte bu suya inat yüzmeye çalışan ve bunu başaran balığın adı "inci kefalı" diğer adıyla "Van Balığı".

İnci kefalı, dünyada sadece Van Gölü'nde bulunuyor. Van Gölü'nün yoğun sodalı sularında başka hiçbir balık türü yaşamadığı için, inci kefalı yalnızlığının verdiği güzellikle Van Gölü'nde bir inci gibi parlıyor.

Yaratılışı gereği Van Gölü'nün tuzlu sularında yaşayabilen tek balık olan inci kefalı, üreme mevsimi geldiğinde ise sodalı sularda yavruları yaşayamayacağı için Van Gölü'ne dökülen akarsulara doğru yüzmeye başlıyor.

Tabii ki bu yolculuk bizim kelimelerle anlattığımız kadar kolay olmuyor. Suların akış yönünün aksine, kayaları aşmaya çalışarak, büyük bir eforla, insanüstü bir sabırla kilometrelerce yüzüyor ve yumurtalarını suların kaynaklarına bırakıyor. Yumurtaları tatlı sularda yeni yeni balıklara dönüşürken inci kefallerinin de dönüş yolculuğu başlıyor.

İşte doğanın dengesi, kusursuzluğun bir simgesi gibi böyle işliyor.

Zaten bu hikayeyi kusursuz yapan da, içinde hiç insan unsuru olmaması ve doğanın kendi yasalarını hayata geçirmesi...

Fakat insanoğlunun zekası, doğaya uyumsuz bir şekilde çalışmaya başladıkça, yüzlerce engeli aşan inci kefallerin önündeki son engel de insanoğlunun bizzat kendisi oluyor.

Van Gölü bu eşsiz balığa yüzyıllardır hayat verirken, inci kefalı de Van ekonomisine önemli ölçüde can veriyor. **Bugün göl çevresinde yaklaşık 15 bin insan inci kefalinden geçimini sağlıyor.**

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Göle açılan balıkçılarıyla, balık satıcılar esnafla birlikte, inci kefalî işsizliğin yoğun olarak yaşandığı Van'da bir umut kapısı olarak gözüküyor.

Fakat tüm iyimser tabloya rağmen Van gölüne ve balıkçılığa karşı bilinçsiz ve eğitimsiz yaklaşımlar Van gölünün mavi suları için ciddi bir tehlike oluşturuyor.

Bundan on yıl öncesine kadar Van gölünde yapılan balıkçılığa dair ne yasal düzeleme ne de bir sınırlama bulunuyordu.

Balıkçıların beyanlarına göre konulan av yasağına kimse uymuyor ve üreme döneminde kontrolsüz bilinçsiz bir balıkçılık yapıyordu.

İnci kefalleri yumurtalarını bırakmak için akarsulara girdiklerinde, köylüler derelerin içinde balıkları, ağlarla, kovalarla, bazen de poşetlerle avlıyor, balıkların yumurtalarını bırakmalarına engel oluyordu.

O dönemde yapılan araştırmalara göre 1996 yılında Van gölündeki balıkçılığın % 90'ı kaçak olarak yapıyordu.

Yani balıkların üreme dönemlerinin başladığı Haziran aylarında, av yasağının başlaması gereken tarihlerde yoğun bir balık göçü yaşanırken, balıklar bir nevi gafil avlanıyor ve üreyip çoğalmaları engelleniyordu.

*****

Kaçak balıkçı ile röportaj:

Balıkçı: "Gırgırla çekiyorlardı balıkları. Günde 20 tondan fazla, hatta 100 ton balık çekerlerdi."

*****

Başka bir kaçak balıkçı ile röportaj:

Balıkçı: "Bu köyde daha evvel bilinçsiz balıkçılık yapıyordu. Hatta il dışından, Karadeniz Bölgesi'nden gelenler oluyordu. İnci kefalî, dünyada sadece Van Gölü'nde bulunuyor.

Bilinçsizce avlanıyorduk. Tatlı suya yöneldikleri zaman, biz hemen önünü keserdik. Büyük, 300-400 metrelik ağlarla önlerini kesip, köklerini kazıyana kadar avlıyorduk."

*****

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Van gölünde bir yılda yapılan 15 bin ton avcılığın 12 bin tonu, balıkların üreme döneminde yapılıyor ve balıklar yumurtlayamadan avlandıkları için nesilleri hızla tükeniyordu.

Fakat ne balığı tüketen Van halkı ne de avlayan balıkçılar bindikleri dalı kestiklerinin farkında değillerdi. Kaçak avlanarak hem balığın neslini tüketiyor hem de balığın değerini düşürüyorlardı.

*****

Bir balık tüccarıyla röportaj:

Balık tüccarı: "Daha önceki avcılık biraz ilkeldi. Yani ağı olan, aracı olan, evi göle yakın olan gidip balıkçılık yapıp, o balığı şehrin muhtelif yerlerinde satabiliyordu.

At arabalarıyla, traktör römorklarıyla ilkel bir şekilde geliniyordu. Günde 100 römork balık geliyordu. Bir kilosu, o zamanın parasıyla 100 bin Lira, yani bugünkü 10 kuruştı.

İlkel bir biçimde römorklarla gelirdi, çuvalarla gelirdi, atlarla, katırlarla gelirdi..."

*****

Bir balıkçıyla röportaj:

Balıkçı: "Yasaklar vardı, herkes biliyordu ama kulak asmıyordu. Eskiden bu yasaklara uyulmazken, fazla yakaladığımız zaman satabildiğimiz kadarını satıyorduk. Bitmezse bedavaya verirdik, o da olmazsa tarlaya dökerdik, tuzlama balık yapardık."

*****

İnci kefalinin ve Van'daki balıkçıların bu makus talihi 1992 yılında bir anda değişmeye başladı.

Van 100. Yıl Üniversitesi'nde göreve başlayan idealist bir öğretim üyesi, inci kefalinin bu halini görünce, Fark Yaratıcı bir hikayeye imza atmaya karar verdi.

*****

Aslen Tokatlı olan Mustafa Sarı, Ankara'da üniversite eğitimini tamamladıktan sonra öğretim üyesi olarak çalışmaya karar verdi. Van 100. Yıl Üniversitesi'nden böyle bir teklif geldiğinde hiç düşünmeden Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü'nde göreve başladı.

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratanlar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Kimsenin Güneydoğu'da görev yapmayı düşünmediği yıllarda, 'memleketin her üniversitesi değerlidir' diye düşündü ve Van'a yerleşti.

90'lı yılların başında bölgede güvenlik konusu ön plandayken Mustafa Sarı dikkatini Van gölüne çevirdi. Ve Van Gölü'ndeki bilinçsiz balıkçılığı görünce bu konuya eğilmeye karar verdi.

*****

Prof.Dr. Mustafa Sarı ile röportaj:

Prof. Dr. Mustafa Sarı: "İçler acısı bir manzara vardı aslında. Göç zamanında tüm dereler devlet eliyle ihaleye veriliyordu. Yani üreme zamanında balık avlamak üzere ihaleye veriliyordu. İnsanlar doya doya balık avlıyorlardı. Sadece, sezonun sonuna doğru, artık insanlar balık avlamaktan bıktıkları için, av yasağı varmış gibi bir hava oluyordu. 'Artık avlamayalım' diyorlardı ve av yasağı varmış gibi bir hava oluyordu.

O kadar yoğun bir avcılık vardı ki, güya av yasakları olmasına karşın, her gün Van Valiliği'nin karşısında 20-25 ton kamyon balık getirilir ve satılırdı.

Kamyonlar yol boyunca giderlerken, kasaların kenarından sapsarı inci kefali yumurtaları dökülürdü. Bu durum sürdürülemezdi. Eğer böyle giderse, uzun yıllar geçmeden önce popülasyon, tehlike sınırına yaklaşabilir, tehlike sınırına gelebilir diye düşündük."

*****

İlk olarak Van Gölü'nde yaşayan inci kefalinin tükenmekte olduğuna dair araştırmalar yapan Mustafa Sarı, gerekli önlemlerin alınması için devletin yetkili mercilerini uyarmaya çalıştı.

Yılda 8 bin ton balık avlanması gereken Van gölünde her yıl 15 bin ton balık avlanıyordu ve bu duruma kimse sesini çıkarmıyordu.

Mustafa Sarı'nın araştırmaları bürokrasinin derin dehlizlerinde kaybolurken, yaşadığı zorluklar karşısında da umudunu kaybetmeye başlamıştı.

*****

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Prof. Dr. Mustafa Sarı ile röportaj:

Prof. Dr. Mustafa Sarı: "Vali'ye ilk uygulamaları başlatılmaya diye başvurduğumda söyle bir tepkisi oldu: Bana "hocam, ben insanların güvenliğini sağlamaya çalışıyorum, sen bana balıklardan bahsediyorsun" dedi. "Bir insanların güvenliğini sağlayalım, balıklara sonra bakarız" diye tepki verdi.

Tarım Müdür'ümüz ise "Hocam sen daha çok gençsin, buraları bilmezsin, çok toysun" dedi. Tarım Müdürü bana "Bir mühendisimi yolladım, kaçak balıkçıları yakalaması için. Yakaladı, geldi ve ertesi gün Ankara'ya tayini çıktı" dedi.

Belediyeye gidince ise zabıta 'biz kesinlikle bunu uygulayamayız' diyordu. Çünkü bir zabıta, bir kaç sene önce gidip kaçak balıkçıları uyarmış 'satamazsınız' diye, ve kafasına 5 kiloluk balıkla vurmuşlar.

Sürülen mühendisin adını öğrenmeye çalıştım, başaramadım. Kafasına balık yiyen zabitanın adını da öğrenemedim. Kendi kendilerine böyle bir efsane oluşturmuşlar."

*****

Devletin güvenlik konusuna yoğunlaştığı o kritik yıllarda, gerekli desteği alamayacağını anlayan Mustafa Sarı, halka yönelmeye karar verdi. Kendi arabasına atladı, köy köy dolaşarak köylülere balığın tükenmeye başladığını anlatmaya çalıştı.

Ama karşılaştığı tepki hiç de iç açıcı değildi.

Köylüler hem Mustafa Sarı'ya inanmıyor hem de yollarına taş koymaması için onu ufak ufak tehdit ediyorlardı.

*****

Prof. Dr. Mustafa Sarı ile röportaj:

Prof. Dr. Mustafa Sarı: "İlk geldiğim yıllarda beni çok sevdiler. İlk 1,5 yıl bana iltifatlar ettiler, ben onlarla balığa çıkıp onlara tavsiyelerde bulundum. Ama hiç bilgi vermediler. İlk 1,5 yıl bana hiç bilgi vermediler ama çok iltifat ettiler. Hiç karışmadılar bana, itiraz etmediler. Ne dediysem tamam dediler, geçiştirdiler.

1,5 sene sonra bana ne zaman ve nereye gideceğimi sormaya başladılar. "2 senen doluyor, senin tayin zamanının gelmiştir, senin gitmen lazımdır" şeklinde konuşmaya başladılar. Ben de kalacağımı söyledim.

FARK YARATANLAR

SABANCI VAKFI katkılarıyla

"SIRADIŞI KİŞİLER OLAĞANÜSTÜ ETKİLER"

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Bunun arkasından bir şaşkınlık oluştu. Ve bir gün kendi tayin ettikleri bir arkadaşları geldi ve bana "Hocam sen iyi insana benziyorsun, kötü değilsin. Ancak buralarda başına bir iş gelir, çoluk çocuğun da vardır. Git evinde kahveni çayını iç, sen hocasın odanda otur. Senin buralarda ne işin var? Bu işlerle uğraşma. Bu böyle gelmiş böyle gider, eski köye yeni adet getiremezsin. Sen yoksulluk nedir bilmezsin" dedi.

Ben de onlara "bu gidişle, kısa bir süre sonra, yani 5-10 yıl sonra siz balıkçılıktan artık kar edemeyeceksiniz" dedim."

*****

1997 yılına gelindiğinde ise artık bu duruma balıklar da isyan etmeye başlamıştı. Van Gölü'nde her yıl avlanan balık sayısı azalıyor, balıkların boyları kısalmaya, ve balıkçıların geliri düşüyordu.

Balıkçılar da yaklaşan tehlikeyi ile ilk o yıl kabul ettiler. Ve bu işin peşini bırakmayacağını düşündüklerini Mustafa Hoca'nın anlattıklarını dinlemeye başladılar.

*****

Balık tüccarıyla röportaj:

Balık tüccarı: "Allah'ın vergisi bitmez. Bir balık yüzlercesini doğurur, balık bitmez" diye düşünüyorduk. 1993'te uyandık.

Balık bitmiş. 5000 metre ağ atıyordum göle, 20 kilo balık alamıyordum. Şimdi ise aynı ağa 1 ton balık alıyorum. Biz balığın bittiğini, biteceğini düşünemiyorduk ama 1993'te uyandık.

Mustafa Hoca bize çok destek verdi. Üniversite bize gerekli bilgileri ve imkanları sağladı. El birliğiyle düzelttik durumu.

*****

Balığın azaldığını gözleriyle gören köylüler artık Mustafa Hoca'ya inanmaya başladılar.

Van gölü çevresindeki kaçak balıkçılık yapan köylerden ilk olarak 3 köy Prof. Dr Mustafa Sarı'ya uyacaklarını açıkladılar.

Kaçak balıkçılığı azaltıp, balıkların yumurtalarını derelere bırakıp gelmesini, soylarını devam ettirmesini beklemeye başladılar.

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Ve gördükleri değişim ile bugüne kadar ne kadar büyük yanlışlar yaptıklarına bizzat kendileri şahit oldular.

*****

Balıkçı ile röportaj:

Balıkçı: "1997'de balığımız tükenmişti, tam anlamıyla bitmişti. Ben o zaman 4000 metrelik ağ ile çıkıyordum ve en fazla 4-5 kilo balık alabiliyordum. Yani iflasın eşiğine gelmiştik.

Ama bu sezon benim 1 ton bile çıkardığım olmuş."

*****

Prof. Dr. Mustafa Sarı'nın ikinci adımı yetkili mercilere gitmek oldu. Kendisine inanan köylülerin desteğini alan Mustafa Sarı, Jandarma'yı, Tarım Bakanlığı'nı ve Valiliği yardıma çağırırdı.

Denetimlerin yapılması, köylülerin bilinçlenmesi için sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere herkesi hareketlendirmeye çalıştı.

*****

Prof. Dr. Mustafa Sarı ile röportaj:

Prof. Dr. Mustafa Sarı: "Yasal düzenlemeler yaptırmak için çok mücadele etik. Yasaklar farklı zamanlarda uygulanıyordu, önce onların tarihlerini birleştirdik. Yasağı önce 15 Mayıs'a sabitledik. Sonra daha da geriye, 15 Nisan'a çektik. Yavaş yavaş üreme zamanında kaçak balıkçılık yapanlara yasal yaptırımlar uygulanmaya başladı.

Jandarma harekete geçti. Türkiye tarihinde bir ilk olarak Jandarma, gölde kullanılması için bir bot alıp gönderdi."

*****

Bu aşamadan sonra Mustafa Sarı çeşitli sivil toplum kuruluşlarından aldığı hibe programları ile balıkçılık bilincini geniş kitlelere yaymaya başladı.

El broşürleri, kitapçıklar bastırıp köylere dağıttı. Yerel televizyonlarda gösterilen videolarla halkı bilinçlendirmeye çalıştı.

FARK YARATANLAR

SABANCI VAKFI katkılarıyla

"SIRADIŞI KİŞİLER OLAĞANÜSTÜ ETKİLER"

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

İnci kefali üzerine yaptırdığı afişlerle Van Balığına markalaştırmaya çalıştı. Doğa Gözcüleri derneğini kurarak yaptığı çalışmaların devamlılığını sağladı.

Ve yıllarca emek verdiği projede gözle görülür sonuçlar almaya başladı.

*****

Prof. Dr. Mustafa Sarı ile röportaj:

Prof. Dr. Mustafa Sarı: "17 yıldır yürüttüğümüz çalışmaların sonucunda çok iyi yerlere ulaştık.

Biz ülkemizde böyle şeylere çok alışık değiliz. Basında yer alır, şu tür yok oluyor diye, sonra da yok oldu diye haber alırız. Fakat bizim pek fazla nesli tükenen bir hayvan türünün kurtulmasıyla ilgili hikayelerimiz yoktur. Özellikle ticari çıkara da hizmet eden bir türün kurtulmasıyla ilgili neredeyse hiç yoktur.

İnci kefali ile bu terse döndü."

*****

1996 yılında Van Gölü'nde yapılan balıkçılığın cirosu 3,5 milyon dolardı. Fakat yıllar içinde yapılan eğitimlerle çalışmalarla bugün gelinen noktada Van Gölü'nde balıkçılığın cirosu 10 milyon dolar oldu.

Balıkçıların av verimleri üç kat artarken, balığın ortalama boyu 16.5 cm'den 20 cm'ye yükseldi.

Mustafa Sarı'nın önderliğinde yapılan çalışmalar sonucunda:

Üreme dönemi dışında yasal balıkçılık yapan balıkçı teknesi sayısı 100'den 160'a çıkarken,

Üreme dönemi balıkçılığında ısrar eden kaçak avcılarının sayısı 92'den 40'a düştü.

İnci Kefali'nin soyunun tükenme tehlikesi şimdilik sona ererken, Van Balığı Türkiye'nin birçok ilinde sofralarda kendine yer bulmaya başladı.

*****

Cüneyt Özdemir ile

FARK YARATANLAR

SABANCI VAKFI katkılarıyla

"SIRADIŞI KİŞİLER OLAĞANÜSTÜ ETKİLER"

Sabancı Vakfı, "Fark Yaratıcılar" projesini Türkiye'de toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların öykülerini ve çalışmalarını gündeme getirerek, onları teşvik etmek ve topluma ilham vermek amacıyla destekliyor.

Mustafa Sarı, İnci kefali gibi akıntının tersine doğru gitmeye çalıştı.

Yine inci kefali gibi, yılmadı sabırla mücadelesini sürdürdü. Engelleri aştı, inandığı yolda yürüdü.

Bir balık türünün kurtulması, balıkçıların bilinçlenmesi için idealistliğinden vazgeçmedi.

Kararlı mücadelesi sayesinde hem doğanın kalbinde hem de binlerce insanın hayatında kocaman bir **FARK YARATTI**.